

Лекція 9. Сімейна структура населення та її вплив на демографічні процеси. Рівень освіти

Питання лекції

1. Сімейний склад населення.
2. Шлюбний стан населення.
3. Рівень освіти.

Рекомендована література

1. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
2. Демографический словарь. – М., 1985. – 750 с.
3. Прибиткова І.М. Основи демографії. – К.: АптЕк, 1997. – 254 с.
4. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
5. Шувалов Е.Л. География населения. – М., 1985.

Сімейний склад населення. Сімейний склад населення вивчається з метою визначення умов для відтворення населення, шлюбної ситуації, соціальної політики захисту багатодітних сімей, одинаків, а також як інформаційна база для обстеження бюджетів домогосподарств. Сім'єю вважається сукупність людей, які проживають спільно й пов'язані кровною спорідненістю чи свояцтвом, а також спільним бюджетом. Сім'я – соціальний інститут від якого залежить фізичне відтворення населення. На сучасному етапі не існує в світі єдиного підходу до виділення сім'ї. Так в Норвегії, сім'єю вважається також одна людина (чоловік чи жінка) старше 20 років, навіть якщо вона живе з батьками. В інших країнах – навіть після весілля дітей продовжують вважати єдиною сім'єю з батьками.

Статистика України сімейний склад досліджує за такими ознаками: число членів сім'ї, їх родинні відношення, кількість дітей віком до 18 років.

Для міжнародних співставлень часто використовують поняття „домогосподарство”. Домогосподарства бувають особисті або власні і колективні. Домогосподарства можуть бути як „родинні” так і не родичів (одинок жінка, яка живе з служанкою).

В Україні виділяють сім'ї повні і неповні, прості (нуклеарні) і складні. Статистика ООН вважає необхідним рахувати кількість сімейних ядер. В розвинутих країнах велика частка неповних сімей, велику частку становлять сім'ї з 2-х чоловік. Так в США 40,5% сімей складаються із 2-х чоловік. В Афганістані середній розмір сім'ї 6,3 чоловіки, Мальдівській Республіці – 6,4; Єгипті – 5,5; Марокко – 6,4. В Європі середній розмір домогосподарств – 2,6 особи, Росії – 2,8.

Більшість народів світу живе у моногамних сім'ях. У країнах мусульманського світу, в Африці, Азії, Океанії поширене багатоженство (полігінія). В деяких народів Південної Індії та Непалу поширеним є багатомужжя (поліандрія).

Шлюбний стан. Дані про кількість шлюбів і розлучень визначають на основі їх реєстрації державними органами. Однак на враховуються шлюби утворені за місцевими звичаями, чи церковними обрядами, так званих „вільних союзів” (консесуальний шлюб), аналогічно не завжди фіксується розлучення. Число жонатих чоловіків і жінок як правило не співпадає. Прикладом може служити Латинська Америка, де вільні союзи отримують загальне визнання, тому шлюби часто не реєструються.

Значний вплив на шлюбність має законодавство країн. В Європі шлюбний вік коливається від 12 до 18 років у жінок, та від 14 до 21 року у чоловіків. Найнижча межа вступу у шлюб у Ірландії. Це викликано тим, що в 1950-х роках 32% чоловіків і 26% жінок в віці 45-49 років ніколи не були в шлюбі. В Швеції суд не має права питати причину розлучення сім'ї, що впливає на кількість шлюбів і розлучень. В 1977 році в Німеччині з метою зменшення кількості розлучень, було прийнято закон про матеріальну відповідальність чоловіків після розлучення. Однак, введений закон призвів до зменшення кількості шлюбів та збільшення так званих „вільних союзів”, а разом з тим призвів до зниження і так низьких показників народжуваності. Уряд країни змушений був

відмінити введений закон. У Швеції майже $\frac{1}{2}$ дітей народжується поза шлюбом, тоді як в Україні приблизно, кожна дев'ята.

В світі спостерігається тенденція підвищення середнього віку вступу у шлюб, особливо в країнах що розвиваються. В Європі висока частка жінок незаміжніх у віці 20-24 роки, що позначається на показниках народжуваності. В Великобританії велика кількість як чоловіків, так і жінок вступає в віці 30-34 роки. В Південній Кореї частка жінок що вступили в шлюб до 20 років скоротилася з 60-х по 80-ті роки з 88 до 15%. Незважаючи на це в деяких країнах ранній вік вступу в шлюб. В Саудівській Аравії, Ємені, ОАЕ дівчат видають заміж у 10-12 років. В Індії частка незаміжніх жінок в віці 20-24 роки складає близько 9%.

В Українській статистиці визначають як абсолютні показники (кількість шлюбів, розлучень), так і відносні – коефіцієнт шлюбності, розлучення на 1000 чол., коефіцієнт нестабільності шлюбів, лаг віку одружених (середній інтервал між віком наречених).

Рівень освіти населення. Важливий вплив на „якість” населення має його освітній рівень, що пов'язаний з інтелектуалізацією праці.

У 1950 році частка елементарно неписьменного дорослого населення (віком понад 15 років) становила 44 %. У 90-ті роки цей показник скоротився до 26,9%, що в абсолютному значенні відповідає 963 млн. осіб. В економічно розвинутих країнах частка неписьменних становить близько 4%, тоді як в країнах що розвиваються – 35%. Найвища частка неписьменних у Південній Азії – 53,8%, країнах Африки на південь від Сахари – 52,7%, арабських країнах – 48,7%. У Східній Азії частка неписьменних складає – 25%, Латинській Америці – 15%.

За часткою неписьменних рекордсменом світу вважають Бутан, де на 1990 рік за даними ЮНЕСКО неписьменними були 93% чоловіків, та 98% жінок. Дещо вищі показники були в Афганістані, Сомалі, Буркіна-Фасо, Мавританії, Гамбії, Нігерії та ін. В абсолютних показниках більше половини всіх неписьменних світу припадає на 2 найбільші країни світу – Індію та Китай. Крім них у „першу десятку” входять Пакистан, Бангладеш, Нігерія, Індонезія, Єгипет, Бразилія, Іран, Судан. Для Європи характерний високий показник письменності та високий рівень освіти населення.